

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**Міжнародна науково-практична конференція
«Перспективи розвитку суспільно-гуманітарних наук
в умовах євро інтеграції»**

11-12 квітня 2024 року

Біла Церква
2024

Список використаних джерел:

1. Історія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія>

УДК 930.2:341.485

ЛАНДШАФТ ГОЛОКОСТУ: АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фесенко Г. Г.,

д-р філос. наук, професор,

професор кафедри історії і культурології

Харківський національний університет

міського господарства імені О.М.Бекетова

м. Харків, Україна

Анотація. Висвітлено сучасні тенденції в історіографії Голокосту, спричинені просторовим поворотом в гуманітаристиці та європейською політикою побудови відкритого, інклюзивного та рівного суспільства. Для європейської історії пам'ять про Голокост є визначальною в контексті актуальних питань запобігання антисемітизму, расизму та будь яких форм дискримінації. Зазначено, що застосування мікроісторичного фокусу має пізнавальний потенціал для розуміння ландшафту Голокосту.

Ключові слова: Голокост, політика пам'яті, гетто, ландшафт, (не)місце.

Пам'ять про Голокост визнано визначальною для європейської історії в контексті актуальних питань запобігання антисемітизму, расизму та будь яких форм дискримінації. У 2021 році ЄС, керуючись принципами побудови відкритого, інклюзивного та рівного суспільства, прийняв свою першу в історії «Стратегію боротьби з антисемітизмом і сприяння єврейському життю (2021–2030)», де, зокрема зазначено про необхідність збереження пам'яті про всіх жертв Голокосту та їхні страждання [1]. Протягом останніх десятиліть ті, хто пережив Голокост, ділилися своїми історіями, утворюючи відповідну традицію пам'яті. Наразі актуальним завданням стає збереження цих спогадів, щоб історії

свідків Голокосту були точно переказані та незабуті. У свідченнях виживших важливі не тільки індивідуальні долі чи соціальні процеси, які раніше не бралися до уваги істориками, а також можливість повернути голос жертвам, яких знищив націонал-соціалізм. У дослідженнях щодо культури пам'яті розрізняють країни, суспільства яких мають «історичну пам'ять» про подію, і ті (не залучені), які мають «детериторіальну пам'ять». Відповідно до цього підходу, українська земля, з її чисельними місцями «Голокост від куль», має «історичну пам'ятть» про злочини нацизму.

Нині в історичній науці визнано значущість особистих свідчень, оскільки вони не тільки є додатковим джерелом для вивчення подій минулого, а й меморіалізують перспективу самих жертв. Нинішня епістемологічна ситуація характеризується не абсолютним превалюванням історії чи пам'яті, а їх складною взаємодією, як дві корелюючі одна одну форми звернення до минулого (особливо травматичного). Через поєднання історії з пам'яттю про Голокост, здійснюються спроби урахувати, як меморіальну, так і моральну функції.

Для аналізу свідчень виживших застосовується, зокрема, просторовий підхід, що дозволяє зосередитися на досвіді переміщення та переслідувань у ландшафтах Голокосту. Спогади виживших – це емоційні розповіді про переміщення у часі та просторі, про кардинальні зміни ландшафтів від рідного дому до гетто, табору смерті. Тому дослідники стверджують, що інтерв'ю свідків Голокосту багато у чому є словесною картографією. Ландшафт Голокосту стає видимим у координатах сприйняття жертв/виживших і злочинців. Британський історик Тім Коул розповідає історію Шоа через ландшафти, якими жертви переміщувалися в Європі. Голокост представлений як подія, яка створює простір для злочинців і жертв, та ландшафти, де геноцид реалізовувався, переживався. Спираючись на розповіді тих, хто вижив, «ландшафти Голокосту» переміщуються між низкою звичайних і незвичайних місць і людей, які перебували у них протягом Другої світової війни. Ці ландшафти варіюються від найбільш знакових (синагога, гетто, залізниця,

табір) до менш відомих місць (ліс, гори, річка, дорога, табір для переміщених осіб) [2].

Історія Голокосту у перспективі людського досвіду вибудовується через застосування концепції простору та (не)місця. Одне з визначень «місця» пов'язане з відчуттям безпеки, стабільності та цінності буття, а «простір» – зі свободою та відкритістю. Втім переживання місця та простору може бути і радикально іншим в умовах, коли людина зазнала переслідування, депортацію, насильство (не-місце). Отже, просторовий підхід спонукає дослідників до висвітлення Голокосту з погляду людського сприйняття не-місць, адже у спогадах виживших містяться описи такої радикальної просторової дезорієнтації. Висунуто ідею про те, що ландшафт Голокосту, з його втіленим досвідом крайнього насильства, який пережили багато виживших, породив «географічний розкол» місць та не-місць [3].

географічний розкол поширюється і на етичний рівень, коли дім і гетто стають різними моральними просторами. Тому спроби поєднати фізичну топографію зі словесною розповіддю про гетто, табірне ув'язнення не повинні уникати свідчень свідка і про те, що у певні моменти відчуття простору такого зв'язку не було. У такій дослідницькій перспективі у фокусі уваги перебувають мнемонічні мапи місць та порожнеч, які свідки відтворюють у спогадах (сюди входять фізичні топографії та географічні описи простору, а також сцени насильства, радикальної просторової дезорієнтації та відсутності місця).

Джулі Доусон, дослідниця єврейської історії Буковини, стверджує, що фокусуючись на голосі однієї людини, висвітленні індивідуального досвіду, можна краще прояснити складність прийняття персональних рішень, реконструювати «простір можливого», показати, як травматична реальність була пережита на індивідуальному рівні, і, зрештою, забезпечити більш переконливі уявлення про події [4]. На прикладі аналізу свідчень в'язнів гетто у Могилеві-Подільському, звертається увага на обмеження (соціальні та національно-територіальні), які заважають в'язню гетто «потрапити» у «простір можливого»: місцеві євреї були «найгіршими», євреї з Бессарабії були

«гіршими», а з Буковини – «трохи кращими» [4]. Таке розділення євреїв було обумовлено національними кордонами їх громадянства. Таким чином, ті євреї, які жили в Радянському Союзі під час румунської окупації (тобто з Могильова), опинилися на дні. Над ними були вихідці з Бессарабії та Північної Буковини, які рік прожили під радянською владою. На вершині були ті євреї з південної Буковини, які з 1918 року жили в складі Румунії. Тих, хто мав більшу приналежність до радянської влади, румунська окупаційна влада підозрювала в шпигунстві, а вихідців з Південної Буковини вважала «найбільш» румунськими. Соціально-економічний статус, який став наслідком і відображенням цих змін національних кордонів, також відіграв свою роль. Ті, хто ніколи не жив в СРСР були у кращому «фінансовому стані», вони могли пропонувати охоронцям гетто хабарі. Могилівці, радянські євреї, не мали великих статків. Євреї з Бессарабії та Північної Буковини також прибули з невеликим майном, оскільки вже були позбавлені власності та ослаблені через піші марші влітку та на початку осені 1941 року. Водночас місцеві євреї мали одну перевагу – притулок (без притулку людина була в небезпеці бути схопленою під час регулярних «набигів» і депортованою далі на схід). «Простір можливого», окреслений Джулі Доусон, реконструює «станції проходу для виживання» та «можливі простори дій» [4].

Таким чином, застосування мікроісторичного фокусу має пізнавальний потенціал для розуміння ландшафту Голокосту. Спогади виживших можна досліджувати на двох рівнях – мікроісторичному (як індивідуальний досвід виживших) та макроісторичному (як геополітичні контексти пам'яті). Це, зі свого боку, дозволяє окреслювати мультиперспективне відображення історичних подій, де геополітичне пояснення поєднується з різноманітним суб'єктивним переживанням та особистим досвідом. Можливими стають реляції між геополітично-історичною перспективою та меморіально-орієнтованим трактуванням минулого. Суб'єктивний досвід і об'єктивний аналіз вже не вважаються непок'єднаними, вони доповнюють один одного.

Подяка. Авторка висловлює подяку Віденському інституту Візенталя з вивчення Голокосту за надану підтримку (Ukraine Emergency Fellowship at the Vienna Wiesenthal Institute for Holocaust Studies (VWI)).

Список використаних джерел:

1. EU Strategy on Combating Antisemitism and Fostering Jewish Life (2021–2030). European Union, 2021. 31 p.
2. Cole T. Holocaust landscape. London: Bloomsbury, 2016. 272 p.
3. Szczepan A, Siewior K. Necrocartography: Topographies and topologies of non-sites of memory. *Heritage, Memory and Conflict*. 2021. № 1. P.13–24.
4. Dawson J. Survival in the Ghetto of Moghilev-Podolsky: A Microhistorical Inquiry. S:I.M.O.N. Shoah: Intervention. Methods. Documentation. 2022. № 9 (1). P. 79-93. https://doi.org/10.23777/sn.0122/art_jdaw01

СЕКЦІЯ 2

ТЕНДЕНЦІЇ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ НАУК ТА ПРАВОВИХ ПРАКТИК В УМОВАХ ЄВРО ІНТЕГРАЦІЇ

УДК 340.141

ПРОЦЕС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Ковальчук І. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Епоха якісних змін у суспільному житті громадян нашої держави створює передумови для різних сценаріїв розвитку держави, права та політики. Потреба переоцінки